

Holt: Koncentrációs tábor és az iskola

augusztus 19, 2013

(Részlet a szerző: Iskolai kudarcok c. könyvéből / Gondolat kiadó)

Nemrég egy faji szokásokról szóló cikkben valami nagyon megragadott, de csak mostanában kapcsoltam össze a gyerekekről való ismereteimmel.

A cikk írója német koncentrációs tábor foglya volt a háború alatt. Ő és fogolytársai, megpróbálván menteni életüket és maradék emberi méltóságukat, és megpróbálván szembeszegülni, rabtartóik parancsaival szembeni minden tehetetlenségük ellenére kifejlesztettek a helyzet kezelésére egy sajátos tábori személyiséget. Magukra öltöttek egy kedves, bamba álarcot, bugyután vigyorogtak, együttműködési hajlamot mutattak, csak éppen magatehetetlenek bizonyultak – mint Svejks, a jó katona: Ha mondtak nekik valamit, akkor nagy figyelemmel hallgatták, buzgón bólogattak hozzá, és kérdéseket tettek föl, amelyekből nyilvánvalóvá vált, hogy egyetlen szót sem értettek meg az egészből. Amikor ezt a taktikát nem tudták már biztonságosan alkalmazni, akkor amennyire csak lehetett, az ellenkezőjét csinálták a feladatnak, vagy éppen megcsinálták, de olyan rosszul, amilyen rosszul csak merték. Természetesen tudták, hogy ezzel nem nagyon hátráltatják a németek hadmozdulatait, de még a tábor vezetőségét sem akadályozzák semmiben, mégis, ez a taktika valamennyire segített megőrizni az integritásukat.

A háború után a szerző sokfelé megfordult a világban, s az elnyomottakat, alattvalókat tanulmányozta. Hosszú idő után jött csak rá, hogy az afrikai kolóniákból ismert „jó fekete fiú” vagy a déli amerikai államok „jó néger” alakja hasonló az ő maga és fogolytársai által a háború alatt fölvetett tábori

személyiséghez. Amikor fölfedezte az azonosságot, elképedt. Vajon ezek az emberek is tudatosan viselik a személyiségálarcot? Meggyőződhetett arról, hogy igen. Az elnyomottak e maszk fölvetelével kielégítik elnyomóikat, de valamennyire megvédik saját emberi méltóságukat is. A valóságosnál sokkal butábbnak és tehetetlenebbnek mutatják magukat. Uraik kedvéért nem hajlandók teljesen kihasználni sem az eszüket, sem a képességeiket – így a rabszolgatestben szabaddá teszik érzelem- és gondolatvilágukat.

De hiszen gyakran ugyanennek vagyunk tanúi az iskolában! A gyerekek tulajdonképpen alattvalók, alárendelt személyek. Számukra az iskola egyfajta börtön. Intelligenciájuk és kreativitásuk nagy részét kivonják hát a porondról, így tudják bizonyos mértékig frusztrálni az őket könyörtelenül és telhetetlenül elnyomó felnőtteket. Ily módon menekülnek, nem igaz? Nem magyarázza ez, legalábbis részben, azt a jelenséget, hogy az egyébként okos gyerekek gyakran olyan végtelenül butának tettetik magukat az iskolában? A makacsul és kitartóan hangoztatott „nem értem”, amivel a magyarázatokat, utasításokat fogadják – talán nem az ellenállás jele? Lehet a pániké is, de éppúgy fakadhat a menekülési vágyból is.

Majdnem biztos, hogy így van. Az már a gyerek életkorától és jellemétől függ, hogy tudatosan és szándékosan teszi-e mindezt. A rájuk nehezedő nyomás hatására, mellyel szeretnének, de nyíltan nem mernek szembeszegülni, egyes gyerekek szándékosan *elbutulnak*; sokszor láttam és éreztem már ilyet. A többség azonban valószínűleg nincs tudatában annak, amit csinál. Nem használják az eszüket fogva tartóik, a tanárok kedvéért, nem annyira bosszantási céllal, hanem azért, mert más, fontosabb területen nagyobb hasznát veszik. Az élni akarás és az életről való gondolkodás szabadsága pusztán önmagáért is fontos, sőt létfontosságú a gyerek számára. Csak annyi időt és fáradságot pazarol mások kívánságainak teljesítésére, amennyi feltétlenül szükséges. A többivel ő rendelkezik, saját érdekei, terveit, dolgai és álmait

megvalósítására tartogatja. Ennek az a következménye, hogy csak testben van jelen az órák nagy részében. Akár fél ott lenni, akár nem akar részt venni – az eredmény ugyanaz. Félelem, unalom és ellenállás – ez mind-mind buta gyereket szül.

Hogyan kell butának lenni? Az iskola rendkívül alkalmas hely ennek megtanulására. Kemény szavak ezek, de a tényeket nem lehet a szőnyeg alá söpörni! A gyerekek nem hülyék. Az egy-, a két-, sőt még a háromévesek is testestül-lelkestül belevetik magukat mindenbe, amit csinálnak. Habzsolják és élvezik az életet, és ezért tanulnak olyan hihetetlenül gyorsan, és ezért jó velük lenni. Az unalom, az apátia és a közömbösség – mind később jelentkeznek. A gyerekek kíváncsisággal telve lépik át az iskola küszöbét, és ez az érdeklődés pár éven belül kihal, vagy legalábbis lelohad. Ha az elsősöknek vagy a harmadikosoknak kérdeznivalójuk van, be nem áll a szájuk; az ötödikesek már mélyen hallgatnak. Vagy nincsenek kérdéseik, vagy nem teszik föl azokat. „Hová vezet ez az egész? Hol jön a csapda?” – kérdezik magukban. Múlt évben megpróbálkoztam valamivel. Arra gondoltam, hogy zavaruk és zárkózottságuk miatt hallgatnak, ezért betettem az osztályba egy dobozt, és bejelentettem, hogy minden beledobott kérdésre szívesen válaszolok. Négy hónap alatt egyetlen kérdést kaptam: „Hány évig él egy medve?” S miközben a medvék és az állatok élettartamáról beszéltem, az egyik gyerek türelmetlenül félbeszakított: „Tessék már kibökní, mire megy ki ez az egész!” Az érdeklődés, a kérdésfeltevés és az agytorna nem az iskolába való, falakon kívül a helye.

Az unalom és az ellenállás éppúgy előidézheti a bambaságot, mint a félelem. Ha egy gyereknek adunk egy afféle iskolai feladatot, és aztán akár fél tőle, akár ellenzi, vagy hajlandó ugyan megcsinálni, de mégiscsak untatja és fárasztja az egész – akkor a feladat elvégzésére figyelmének, energiájának és intelligenciájának csak egy kis részét fogja rászánni. Más szóval, ostobán csinálják meg még akkor is, ha adott esetben

megoldásuk helyes. És nagyon hamar szokássá válik az a hozzáállás, hogy dolgozni minimális erőbedobással és megfelelő stratégiákkal kell. Idővel aztán elkezdik még ostobának is tartani magukat – az ötödikesek többnyire már idáig jutottak -, és kialakul az a meggyőződésük, hogy az iskolai munkát kizárólag ilyen alacsony szinten lehet teljesíteni.

Semmi értelme az ilyen diákoknak azt mondani, hogy figyeljenek jobban vagy gondolkozzanak el azon, amit csinálnak. Látom magam, ahogy Coloradóban a kilencedikeseknél algebrát tanítok. Ránézek az egyik bukott diákomra, aki már belemerevedett az iskolában tanúsított hülyeségébe, és elkezdem neki jó hangosan ismételtetni: „Gondolkozz! Gondolkozz! Gondolkozz!” Falra hányt borsó, mert a gyerek már rég elfelejtette, hogyan kell gondolkodni. Az algebrai problémák megközelítésére akkor már csupán egyetlen elképzelhető módszer létezett számára: az ostoba, vagyis az irtózó, az elkerülő, a védekező és a fantáziátlan módszer. Stratégiái és elvárásai rögzültek, legmerészebb álmaiban sem merült fel valami más. Így hát valóban a tőle telhető „legjobbat” nyújtotta.

A gyerekektől szinte egész nap valami olyasmit kérünk, amit a felnőttek talán egy órán át is alig tudnának folyamatosan csinálni. Vajon hány ember tudna egy érdektelen előadást úgy végighallgatni, hogy figyelme közben ne kalandozzon el? Azt hiszem, sehány. Nekem biztos nem sikerülne. A gyerekek pedig nálunk is kevésbé tudják figyelmüket tudatosan irányítani. Teljesen fölösleges rájuk kiabálni, hogy figyeljenek. Ha sok iskolához hasonlóan szigorúak akarunk lenni, akkor éppenséggel terrorizálhatjuk őket, hogy néma csendben, karba tett kézzel üljenek, és le ne vegyék a szemüket rólunk vagy valami egyéberről, de gondolataik úgyszólván messzire elkalandoznak majd. Érdeklődésüket fel kell ébreszteni, rabul ejteni és megtartani, ahogy egy félénk vadállatot magunkhoz csalogatunk. Ha a helyzet, a tananyag, a probléma nem érdekli eléggé, akkor figyelme máris elszáll a számára fontos dolgok felé, és nincs az a fenyegetés vagy buzdítás, ami visszatéríthetné.

A gyerek akkor viselkedik a legértelmesebben, ha valami nagyon fölkelte az érdeklődését, figyelmét, érzelmeit, gondolatait és részvételi szándékát – vagyis ha foglalkoztatja az, amit csinál. Éppen ezért kellene az osztálytermeket és a tantermi munkát a lehetőségekhez képest érdekessé és izgalmassá tenni. Ennek nem az a célja, hogy az iskola egyszerűen csak kellemes hely legyen, hanem olyan hely, ahol a gyerekek intelligensen viselkednek, és ahol szokássá is válik az intelligens viselkedés. A probléma a félelem és az unalom esetében ugyanaz: mindkettő ostoba viselkedésre készíteti a gyereket az iskolában – némelyek céltudatosan, mások akaratlanul teszik ezt. Ha túl soká tart ez a folyamat, és ez jellemző az iskolára, akkor a gyerekek végképp elfelejtik, hogyan kell megragadni valamit, ahogy azelőtt tették mindennel. Elfelejtik, hogyan kell az élet dolgaival, a tapasztalatokkal pozitív értelemben rámenősen foglalkozni, gondolkodni és mondani is egyszerre: „Ó, látom már! Igen, értem! Én is meg tudom csinálni!”